

TARPTAUTINĖS EMIGRACIJOS EKONOMINIŲ PRIEŽASČIŲ ANALIZĖ LIETUVOS PAVYZDŽIU

Jurgita Karalevičienė, Kristina Matuzevičiūtė

Šiaulių universitetas

Anotacija

Emigracijos problematika Lietuvai ypač aktuali, nes dideli emigracijos mastai jau kelia grėsmę socialiniam ir ekonominiam stabilumui. Per nepriklausomybės metus iš Lietuvos emigravo apie 300 tūkst. gyventojų. Tokia emigracija Lietuvoje jau laikytina viena rimčiausių grėsmių šalies demografinėi raidai, ūkio augimui ir kultūrinio savitumo išsaugojimui. Atliktas tyrimas parodė, kad reikšmingiausias intensyvios emigracijos iš Lietuvos veiksnys yra blogesnė nei išsivysčiusiose Vakarų šalyse socialinės ekonominės sąlygos. Svarbiausia priežastis – žemas darbo užmokesčio lygis. Apibendrinant galima teigti, kad pagrindinės emigracijos iš Lietuvos priežastys yra ekonominės ir finansinės.

Pagrindiniai žodžiai: tarptautinė emigracija, ekonominės emigracijos priežastys, emigracija iš Lietuvos.

Įvadas

Lietuvai integruojantis į pasaulinę ekonomiką, atsiranda galimybė skatinti teigiamus ekonominius, finansinius, kultūrinius, intelektinius pokyčius, sąlygojančius šalies ekonomikos augimą. Kita vertus, integracija skatina ir neigiamus veiksnius: didėjantys emigracijos srautai, nuostoliai dėl investicijų rengiant specialistus, vietinės darbo jėgos pokyčiai, neigiami pokyčiai demografinėje struktūroje, mažėjančios valstybės pajamos ir didėjanti mokesčių našta likusiems gyventojams ir galiausiai šalies konkurencingumo mažėjimas, jei prarandama kvalifikuota darbo jėga. Emigracijos problematika Lietuvai ypač aktuali, nes dideli emigracijos mastai jau kelia grėsmę socialiniam ir ekonominiam stabilumui, kadangi įvairiais vertinimais per nepriklausomybės metus iš Lietuvos emigravo apie 300 tūkst. gyventojų. Tokia emigracija Lietuvoje jau laikytina viena rimčiausių grėsmių šalies demografinėi raidai, ūkio augimui ir kultūrinio savitumo išsaugojimui.

Darbo jėgos emigraciją veikia daugybė veiksnių. Jie gali būti grupuojami remiantis įvairiais kriterijais, priklausomai nuo tyrimo tikslo. Apskritai tarp emigracijos priežasčių dažnai nurodomos ekonominės, politinės, ideologinės, rasinės, etninės ir

kt. Emigracijos priežasčių tyrimui skiriama nemažai dėmesio, nes išsiaiškinus, kokie motyvai skatina gyventojus migruoti, galima imtis konkrečių priemonių šiam procesui reguliuoti. Lietuvoje emigracijos priežastis tyrė Stulgienė, Daunorienė (2009), Čiarnienė, Kumpikaitė, Taraškevičius (2009), Butkus, Matuzevičiūtė (2009), Dapkus, Matuzevičiūtė (2008), Urbonavičienė, Tvaronavičienė (2008), Martinaitis, Žvalionytė (2007), Lietuvos laisvosios rinkos institutas (2006), Adomėnas (2006), Sipavičienė (2006), Kazlauskienė (2006), Gruževskis (2004, 2006).

Šio straipsnio **tyrimo objektas** – ekonominės tarptautinės emigracijos priežastys.

Tyrimo tikslas – išanalizavus teorines tarptautinės emigracijos priežastis, įvertinti emigracijos iš Lietuvos mastą ir atskleisti jos ekonomines priežastis.

Iškelti tokie **tyrimo uždaviniai**:

- išanalizuoti mokslinę literatūrą tarptautinės emigracijos priežasčių tematika;
- įvertinti tarptautinės emigracijos iš Lietuvos mastą;
- atskleisti tarptautinės emigracijos iš Lietuvos ekonomines priežastis.

Atliekant tyrimą taikyti **mokslinės literatūros, grafiniai ir statistinių duomenų analizės metodai** dinamių eilučių tyrimas, naudojant grandininius pokyčius, ir makroekonominių rodiklių vertinimas naudojant indeksus.

Tarptautinės emigracijos priežastys: teorinis aspektas

Siekiant įvertinti migracijos įtaką šalies ekonomikai, būtina identifikuoti priežastis ir veiksnius, sąlygojančius šio proceso augimą. Migracijos priežasčių aiškinimuisi ir tyrinėjimui skiriamas labai daug dėmesio užsienio ir Lietuvos tyrėjų darbuose.

Analizuotoje mokslo literatūroje emigracijos ir imigracijos teorijos neišskiriamos atskirai, migracijos procesas analizuojamas bendrai. Todėl straipsnyje pateikiamos tiek imigraciją, tiek emigraciją analizuojančios teorijos, akcentuojant emigracijai būdingas priežastis. Susidomėjimas emigracijos fenomenu nėra naujas reiškinys. Pirmieji bandymai analizuoti

migracijos procesą pradėti XIX a. Ravenstein (1885, 1889) savo darbe akcentuoja ekonomines emigracijos priežastis, susijusias su ekonomine regionų padėtimi, tačiau jo analizė apsiriboja emigracija iš periferijos į urbanizuotas zonas.

Mokslo literatūroje priimta migracijos teorijas skirstyti į 6 pagrindines grupes, kuriose akcentuojamas skirtingas požiūris į emigracijos procesą.

1) Neoklasikinė migracijos teorija siejama su Lewis (1954) „ekonominio vystymosi esant neribotai darbo jėgos pasiūlai“ modeliu, kuriame migracija yra vienas svarbiausių šalies vystymąsi lemiančių veiksnių. Pagrindinis makroekonominis emigracijos veiksnys – skirtumas tarp darbo pasiūlos ir paklausos kilmės ir tikslo šalyse. Remiantis šiuo modeliu, teigiama, kad emigracijos nebus, jei nėra šių skirtumų (Harris, Todaro, 1970). Mikrolygiu akcentuojamas individualus sprendimas emigruoti, kuris remiasi sąnaudų-naudos įvertinimu. Darbo užmokesčio ir užimtumo lygio skirtumai šalyse veikia kaip pagrindiniai emigraciją skatinantys veiksniai. Valstybinė politika turėtų būti nukreipta būtent reguliuoti šiuos veiksnius (didinti pajamas, įsidarbinimo galimybes arba emigracijos sąnaudas) (Sjaastad, 1962; Borjas, 1990). Neoklasikinė migracijos teorija nuo 1970 m. buvo pakeista kitomis migracijos teorijomis, kadangi dėl besikeičiančių migracijos priežasčių ir struktūros, reikėjo naujų modelių, kurie visiškai atskleistų heterogenišką ir kompleksinį reiškinių.

2) Naujoji migracijos ekonomikos teorija išsamiausiai analizuoja migracijos procesą. Ši teorija siejama su Stark (1991). Jo pateiktame modelyje naudojama racionaliujų lūkesčių teorija, akcentuojant, kad racionalų sprendimą dėl naudingumo maksimizavimo galimybių priima šeimos ar namų ūkiai, o ne atskiras individas. Emigracija – šeimos strategija, siekiant ne tik padidinti šeimos pajamas, bet ir diversifikuoti pajamų šaltinius, minimizuojant riziką, pvz., nedarbą, pajamų netekimą. Naujoji emigracijos teorija papildė neoklasikinę migracijos teoriją keliais svarbiais aspektais: *pirma*, darbo užmokesčio skirtumai nebūtinai sukelia emigraciją; *antra*, akcentuojamas šeimų ir namų ūkių bei piniginių perlaidų vaidmuo. Atkreipiamas dėmesys į informaciją apie emigracijos galimybes ir priklausomybę tarp emigrantų ir konteksto, kuriame jie veikia. Pagrindinis naujosios migracijos teorijos trūkumas – autoriai domėjosi tik kilmės šalimi, neįtraukdami į analizę emigracijos poveikio tikslo šaliai.

3) Dviejų darbo rinkų teoriją suformavo Piore (1979). Teorijoje teigiama, kad valstybėje egzistuoja dvi darbo rinkos: pirmoji – suteikianti aukštas pajamas, išsilavinusiems vietiniams gyventojams; antroji – mažai apmokamų darbų, kurių nenori imtis vietiniai gyventojai. Tokias darbo vietas užima imigrantai.

Dviejų darbo rinkų teorijos vertė yra ne tik principinis tarptautinės emigracijos priežasčių paaiškinimas, veikiau tai, kad ši teorija akcentavo svarbų tarptautinės emigracijos veiksnį – struktūrinę darbo jėgos paklausą užsienio darbuotojams. Kartu tai atsako į klausimą, kodėl, atsiradus tarptautinei emigracijai, kilmės šalys susiduria su dideliu struktūriniu nedarbu. Dar vienas teorijos privalumas – atkreipia tyrėjų dėmesį į tai, kad emigravę darbuotojai sudaro konkurenciją šalies darbuotojams, todėl mažėja pastarųjų darbo užmokestis ir įsidarbinimo galimybės. Nepaisant to, kad dviejų darbo rinkų teorija pateikia bendruosius tarptautinės emigracijos priežasčių paaiškinimus, ši teorija turi trūkumų. *Pirma*, teorija, kuri remiasi tik paklausos sukeltos tarptautinės emigracijos paaiškinimu, atmesdama „stūmimo“ veiksnius, neatskleidžia visiško realybės vaizdo. *Antra*, šiuolaikinius emigracijos srautus nebūtinai sukelia paklausa šalių darbo rinkose. Tai ypač matyti pažangių ekonomikų atveju. Išsivysčiusių šalių darbuotojai emigruoja dėl asmeninių priežasčių. *Trečia*, teorija nepaaiškina skirtingų emigracijos tempų, pvz., kodėl skirtingose išsivysčiusiose šalyse, kurių ekonominė struktūra yra panaši, emigracijos tempai yra visiškai nevienodi.

4) Pasaulio sistemų teorija. Makrosocialinių procesų ir išsivysčiusių šalių poreikio mažai apmokamai darbo jėgai yra analizuojami pasaulio sistemų teorijoje, kurioje teigiama, kad emigraciją lemia darbo jėgos judėjimas iš periferijos į centrą. Periferija laikomi besivystantys regionai, centrais – išsivysčiusios valstybės. Centrai ir periferijos tarpusavyje susiję kultūriniais, prekybiniais ir kitais ryšiais (Wallerstein, 1974). Pagrindinis tarptautinės emigracijos paaiškinimas remiasi gamybos persikėlimo iš centro į periferiją, kas vėliau sąlygoja šalių susijungimą į pasaulinę sistemą. Dabar tai užtikrina neokolonialiniai režimai ir multinacionalinių korporacijų veikla. Siekiant neutralizuoti mažėjantį pelningumą dėl didėjančio darbo užmokesčio bei didinti papildomą naudą, išsivysčiusios šalys investuoja į periferines šalis, ieškodamos žaliavų ir pigios darbo jėgos (Massey ir kt., 1993). Emigracija tokiu atveju yra kaip pasaulinė darbo jėgos pasiūlos sistema, kadangi darbuotojai yra priversti ieškoti įsidarbinimo galimybių centruose, kurių gamyba remiasi pigia darbo jėga, siekiant aukšto pelningumo (Sassen, 1988).

5) Migracijos tinklo teorija. Emigracijos srautai migracijos tinklo teorijoje aiškinami kaip save generuojantis procesas – emigrantai suteikia informacijos apie darbo rinkos situaciją, įsidarbinimo, atlyginimo, apgyvendinimo galimybes, pateikia savo patirtis. Tokie tinklai sumažina emigracijos sąnaudas (Massey ir kt., 1993). Tinklai – tai pagrindinis veiksnys, dėl kurio emigracija yra save skatinantis fenomenas, kadangi tinklai yra kumuliatyvinės prigimties.

Jie turi tendenciją augti, kadangi kiekvieno individo persikėlimas yra kaip informacijos šaltinis tiems, kurie kol kas nemigruoja, tačiau kartu yra ir naujų migracijos srautų priežastis. Socialinių tinklų plėtra gali būti viena priežasčių, paaiškinančių migraciją, nepaisant ją sukėlusių priežasčių.

6) Migracijos sistemų teorija. Mabognnje (1970) savo darbe apie emigraciją iš kaimo vietovių į miestą Afrikoje pateikė išsamų emigracijos proceso analizės būdą, naudodamas migracijos sistemų teoriją. Šis požiūris emigraciją aiškina kaip makro- ir mikrostruktūrų dvejose teritorijose sąveikos rezultata. Makrostruktūromis laikomi instituciniai veiksniai, mikrostruktūros – pačių emigrantų įsitikinimai, patirtys, tinklai. Šie du lygmenys tarpusavyje jungiasi įvairiais tarpiniais mechanizmais (Kritz ir kt., 1992).

Dauguma teorijų nėra sukurtos specialiai emigracijos fenomenui aiškinti. Visų pirma jomis buvo siekiama išaiškinti tam tikrus žmogaus elgsenos aspektus ir tik vėliau jos buvo pritaikytos emigracijos procesui tirti. Daugelis teorijų yra skirtos jau įvykusiam faktui analizuoti. Pateikta migracijos teorijų analizė rodo, kad atskiri modeliai procesą analizuoja dalimis, akcentuodami vieną arba kitą aspektą. Teoriniuose modeliuose trūksta sisteminio požiūrio, todėl aptartąsias teorijas reikėtų vertinti ne kaip alternatyvas, bet kaip vienas kitą papildančius modelius.

Viena dažniausiai Lietuvoje atliktuose tyrimuose taikomų teorijų, aiškinančių emigracijos priežastis, yra vadinamoji neoklasikinė „stūmos ir traukos“ veiksmų teorija. Šio modelio centre yra individas, vertinantis emigracijos naudą ir nuostolius. Juos sudaro atskirų šalių dabarties ir prognozuojamos ateities sąlygos: kilmės šalyje veikia stūmimo veiksniai, tikslo šalyse – traukos. Individas, įvertinęs šiuos veiksmus, sprendžia, ar emigracijos nauda viršija nuostolius. Ekonominės emigracijos priežastis mūsų šalyje analizavo Lietuvos laisvosios rinkos instituto ekspertai (2006), taip pat Gruževskis (2006), Sipavičienė (2006), Adomėnas (2006), Čiarnienė, Kumpikaitė, Taraškevičius (2009). Martinaitis ir Žvalionytė (2007) neoklasikinės ekonomikos modelį papildė darbo jėgos paklausos ir pasiūlos disbalanso aspektu. Urbanavičienė ir Tvaronavičienė (2008) be ekonominių emigracijos paskatų tyrė institucinius motyvus. Kazlauskienė (2006) analizavo protų nutekėjimo priežastis ir tendencijas.

Apibendrinant atliktą mokslinės literatūros analizę, galima išskirti svarbiausius ekonominius tarptautinės emigracijos veiksmus:

- nevienodi šalių ekonominio išsivystymo lygiai;
- šalių gyvenimo lygio skirtumai;
- darbo užmokesčio skirtumai;
- užimtumo ir nedarbo lygiai šalyse.

Atskirai išskirti šių veiksmų įtaką emigracijai labai sunku, jie tarpusavyje susiję ir sąveikauja. Nustatyta, kad ekonomiškai motyvuotas emigracijos potencialas kyla, kai šalių ekonominio išsivystymo lygiai skirtingi, kai vyrauja ryškūs skirtumai tarp grynųjų pajamų lygio, ypač tarp darbo užmokesčio lygių kilmės ir tikslo šalyse. Lietuvos atveju analizė atliekama remiantis išskirtomis ekonominėmis tarptautinės emigracijos priežastimis.

Tarptautinė emigracija iš Lietuvos 2001–2008 m.

Gyventojų tarptautinės emigracijos priežasčių analizė atliekama taikant statistinės analizės metodus, naudojantis Lietuvos statistikos departamento ir Eurostato pateikiamais duomenimis. 1 lent. pateikta tarptautinė emigracija iš Lietuvos 2001–2008 m. Matyti, kad 2001–2008 m. emigrantų, deklaravusių išvykimą iš Lietuvos, skaičius vis didėjo. Tik 2002 m., lyginant su 2001 m., ir 2006 m., lyginant su 2005 m., deklaruotos emigracijos skaičius mažėjo – atitinkamai 2,3 proc. ir 19,1 proc. Nuo 2002 m. deklaruota emigracija tik didėjo. Ypač ji išaugo 2003 m., lyginant su 2002 m. – beveik 56 proc., arba beveik 4 tūkst. žmonių. Per 2001–2005 m. emigracija iš Lietuvos išaugo daugiau nei dvigubai, arba 8318 emigrantais. Didžiausias bendras emigravusių Lietuvos gyventojų skaičius užfiksuotas 2005 m., kai itin išaugo nedeklaruotos emigracijos skaičius, kurių galėjo lemti šalies įstojimas į ES ir laisvo asmenų judėjimo teisės įgijimas. 2007 m. iš Lietuvos į užsienio valstybes gyventi nuolat arba ilgiau nei 6 mėn. išvyko 26,5 tūkst. žmonių – 1,3 tūkst. (4,7 proc.) mažiau nei 2006 m. Daugiausia – daugiau nei 17 tūkst. (22,83 proc. daugiau, jei lyginti su 2007 m.), gyventojų emigravo 2008 m.

Tiriant emigrantų skaičiaus dinamiką (žr. 1 lent.), nustatyta, kad iki 2007 m. nedeklaruotos emigracijos skaičius viršijo deklaruotą emigraciją, kadangi tokią situaciją sąlygojo laisvas asmenų judėjimas ES. 2008 m. išaugo deklaruotos emigracijos skaičius, nors bendras emigrantų skaičius dėl gerokai sumažėjusio nedeklaruotos emigracijos skaičiaus mažėjo, kadangi ekonomikos nuosmukis pastebimas ne tik Lietuvoje, bet ir emigracijos šalyse. Todėl gali daryti prielaidą, kad emigruoja tik žmonės, kurie užtikrinti dėl darbo ir gyvenimo sąlygų kitoje šalyje.

Toliau emigracijos analizė buvo atliekama pagal skirtingus požymius, remiantis Statistikos departamento atliktais migracijos tyrimo rezultatais, priimant prielaidą, kad panašios proporcijos yra ir tarp emigrantų, deklaruojančių savo išvykimą. 2 lent. pateikiamas emigrantų pasiskirstymas pagal šalis. Matyti, kad emigracijos šalys nuo 2004 m. nesikeitė.

Tarptautinė emigracija iš Lietuvos 2001–2008 m.

Metai	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Emigrantai, deklaruojant išvykimą	7253	7086	11032	15165	15571	12602	13853	17015
<i>Grandininis pokytis, sk.</i>	–	-167	3946	4133	406	-2969	1251	3162
<i>Grandininis pokytis, proc.</i>	–	-2,3	55,7	37,5	2,7	-19,1	9,9	22,8
Emigrantai, nedeklaruojant išvykimo	23200		11700	17300	32500	15200	12700	6700
<i>Grandininis pokytis, sk.</i>	–		-11500	5600	15200	-17300	-2500	-6000
<i>Grandininis pokytis, proc.</i>	–		-49,6	47,9	87,9	-53,2	-16,4	-47,2
Emigracija, iš viso	37539		22732	32465	48071	27802	26553	23715
<i>Grandininis pokytis, sk.</i>	–		-14807	9733	15606	-20269	-1249	-2838
<i>Grandininis pokytis, proc.</i>	–		-39,4	42,8	48,1	-42,2	-4,5	-10,7

2 lentelė

Emigracijos tikslo šalys 2003–2008 metais, proc.

Metai	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Airija	3	7	13	10	12	12
Ispanija	4	5	5	6	6	5
Jungtinės Amerikos Valstijos	21	20	13	14	11	10
Jungtinė Karalystė	9	23	27	26	26	26
Vokietija	11	11	9	9	9	8
Kitos valstybės	53	34	32	35	36	38

Emigracijos tikslo šalys. 2 lent. duomenys rodo, kad per 2003–2008 m. apie 50 proc. emigrantų išvyko į ES valstybes: Jungtinę Karalystę (26 proc. išvykusiųjų, jei lyginti su bendru emigrantų skaičiumi 2008 m.), Airiją (12 proc.), Vokietiją (8 proc.), Ispaniją (5 proc.). Lietuvos gyventojai emigruoja ir į Jungtines Amerikos Valstijas (10 proc.) ir kitas valstybes (38 proc.). Tokią situaciją sąlygoja migracijos tinklo ir šeimų susijungimo strategijos, kai emigruojama į tas šalis, kuriose įsikūrę šeimos nariai arba pažįstami, galintys suteikti informacijos apie įsidarbinimo ir pragyvenimo galimybes. Nuo 2004 m. pasikeitusią tikslo šalių struktūrą (daugiausia lietuvių emigruoja į Jungtinę Karalystę ir Airiją) lėmė Lietuvos įstojimas į ES ir šalių sprendimas netaikyti pereinamojo laikotarpio apribojimų dėl įsidarbinimo mūsų šalies piliečiams.

Emigracijos trukmė. Remiantis gyventojų surašymo duomenimis, iki 2001 m. emigracija dažniausia būdavo trumpalaikė, tik kas vienuoliktas dvyliktas iš Lietuvos buvo išvykęs ilgiau nei metus. Tokią situaciją sąlygojo tikslo šalių imigracijos politika, draudžianti pasilikti ilgiau nei 3–6 mėn., tad emigran-

tai būdavo priversti periodiškai grįžti į Lietuvą arba keisti tikslo šalį. Lietuvai tapus ES nare, emigracija dažniausiai yra ilgalaikė, kadangi ES šalys nebetaiko darbo jėgos judėjimo apribojimų.

Emigrantų struktūra pagal lytį. Dešimtmečio pradžioje net 51,4 proc. emigrantų buvo vyrai, moterys sudarė 48,6 proc. Tokia struktūra rodo tipišką pradinio etapo emigraciją. Nuo 2003 m. emigravusių vyrų dalis ėmė mažėti, didėjo moterų emigracija (vidutiniškai apie 52 proc.). Tokie pokyčiai rodo, kad prasidėjo emigrantų šeimų susijungimo procesas, o tai netiesiogiai liudija apie laikinos emigracijos virsmą ilgalaikę emigraciją.

Emigrantų struktūra pagal amžių. Daugiausia emigrantų (vidutiniškai apie 45 proc.) buvo 20–34 m. gyventojai. Lietuva dėl emigracijos visa pirma praranda darbingo amžiaus gyventojus.

Emigrantų struktūra pagal kvalifikaciją. Dėl emigracijos (jei emigracija negrįžtama) mažėjo ne tik gyventojų skaičius, bet ir vyko vadinamasis protų nutekėjimas, dėl kurio prarandamas šalies ekonominis, inovacinis, mokslinis ir kt. potencialas (žr. 3 lent.).

3 lentelė

Emigrantų struktūra pagal kvalifikaciją 2003–2007 m., proc.

Metai	2003	2004	2005	2006	2007
Aukštos kvalifikacijos darbuotojai	12	20,2	11,4	14,6	17,5
Žemesnės kvalifikacijos darbuotojai	8,3	12,2	10,7	9,2	10,8
Kvalifikuoti darbininkai	29,4	18,4	18,2	24,6	18,3
Nekvalifikuoti darbininkai	8,3	1,2	3,6	12,3	4,2
Profesija nežinoma	42	48	56,1	39,3	49,2

3 lent. pateikti duomenys rodo, kad Lietuvoje vyksta vadinamasis protų nutekėjimo procesas, kadangi daugiausia (vidutiniškai daugiau nei 35 proc.) 2003–2007 m. emigravo aukštos kvalifikacijos ir kvalifikuoti darbuotojai. Žemesnės kvalifikacijos darbuotojų vidutiniškai išvyko apie 7,8 proc., mažiausiai 2003–2007 m. į kitas šalis išvyko nekvalifikuotų darbininkų (vidutiniškai apie 5,9 proc.). Lietuvos Respublikos statistikos departamentas duomenų apie emigrantų kvalifikaciją 2008 m. nepateikia.

Apibendrinant galima pastebėti, kad pateikta emigracijos situacijos analizė parodė, kad emigracija yra dinamiškas ir vis didesnį mastą įgaunantis procesas, sąlygojantys demografinius, socialinius, ekonominius pokyčius šalyje, o deklaruotos emigracijos skaičius ir 2008 m., jei lyginti su 2007 m., išaugo

(22,8 proc.), nors bendras emigrantų skaičius dėl gerokai sumažėjusio nedeklaruotos emigracijos skaičiaus mažėjo. Tai rodo, kad nepaisant besikeičiančios ekonominės situacijos tiek Lietuvoje, tiek kitose šalyse, išlieka veiksniai, verčiantys žmones emigruoti.

Tarptautinės emigracijos iš Lietuvos 2002–2008 m. ekonominių priežasčių vertinimas

Reikšmingiausias intensyvios emigracijos iš Lietuvos veiksnys yra blogesnės nei išsivysčiusiose Vakarų šalyse socialinės ekonominės sąlygos, o svarbiausia priežastis – žemas darbo užmokesčio lygis. Apibendrinant galima teigti, kad pagrindinės emigracijos iš Lietuvos priežastys yra ekonominės ir finansinės, t. y. susijusios su darbu ir materialine gerove (žr. 4 lent.).

4 lentelė

Emigrantų struktūra pagal išvykimo priežastis 2001–2008 m., proc.

Metai	2001–2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Dirbti	60,8	82,1	79,8	81,8	63,2	69,3	70,1
Mokytis	3,9	4,3	4,1	4,3	6,6	12,6	10,5
Dėl šeimyninių aplinkybių	17,2	11,1	4,7	8,9	13,8	7,9	7,5
Kitos išvykimo priežastys	18,1	2,5	11,4	5	16,4	10,2	11,9

4 lent. pateikti duomenys rodo, kad 2001–2008 m. dažniausia emigracijos priežastis buvo siekis dirbti kitoje valstybėje. Mažiausiai buvo asmenų, ketinančių mokytis kitose šalyse. 2001–2005 m. jų skaičius nesiekė nė 5 proc. Tačiau 2007 m. rodiklis itin pakito (6 proc. punktais lyginant su 2006 m.), o tai galėjo sąlygoti užsitęsusi aukštojo mokslo reforma ir neaiški situacija dėl mokymosi perspektyvų Lietuvoje. Analizuojamu laikotarpiu nemažai buvo asmenų, kurie emigravo susiklosčius įvairioms šeimyninėms aplinkybėms (vidutiniškai 11,14 proc.). Todėl galima

teigti, kad dažniausia emigraciją skatina ekonominiai veiksniai.

5 lent. išskirti makroekonominiai rodikliai, kurie gali būti įvardyti kaip priežastys, lemiančios vis didėjančią tarptautinę emigraciją iš Lietuvos. Jie atspindi skirtingą padėtį analizuotose valstybėse. Aiškiai matyti, kad situacija Lietuvoje 2003–2008 m. buvo prasčiausia, kadangi mūsų šalyje pagrindiniai makroekonominiai rodikliai buvo mažesni nei lietuvių emigracijos tikslo šalių ir ES (27), išskyrus nedarbo lygį.

5 lentelė

Lietuvos ir emigracijos tikslo šalių makroekonominių rodiklių dinamika 2001–2008 m.

Metai	Rodiklis	Lietuva	Airija	Ispanija	Jungtinė Karalystė	Vokietija	ES (27)	Skirtumas Lietuvos ir ES (27) rodiklių
2003	BVP vienam gyventojui*	49,1	140,5	101	121,8	116,5	100	-50,9
	Nedarbo lygis, proc.	12,5	4,8	11,1	5	9,3	9	+3,5
	Minimalus darbo užmokes- tis, eur. per mėn.	124,6	1073	526	1105,6	***	540,92 ¹	-416,32
	Vid. met. gyv. skaičius, mln.	3,454	3,963	41,663	59,437	82,536	486,61	-483,16
2004	BVP vienam gyventojui	50,5	142	101	123,7	116,3	100	-48,5
	Nedarbo lygis, proc.	11,4	4,6	10,6	4,7	9,8	9	+2,4
	Minimalus darbo užmokes- tis, eur. per mėn.	124,5	1073	537	1084,1	***	538,82	414,32
	Vid. met. gyv. skaičius, mln.	3,435	4,027	42,345	59,699	82,531	488,75	485,32

2005	BVP vienam gyventojui	52,9	144,1	102	121,9	116,8	100	-47,1
	Nedarbo lygis, proc.	8,3	4,4	9,2	4,8	10,7	8,9	-0,6
	Minimalus darbo užmokes- tis, eur. per mėn.	144,8	1183	598,5	1197,1	***	595,72	-450,92
	Vid. met. gyv. skaičius, mln.	3,414	4,109	43,038	60,059	82,5	491,02	-487,61
2006	BVP vienam gyventojui	55,5	147,3	104	120,6	115,9	100	-45,5
	Nedarbo lygis, proc.	5,6	4,5	8,5	5,4	9,8	8,2	-2,6
	Minimalus darbo užmokes- tis, eur. per mėn.	159,3	1293	631,1	1269,1	***	638,64	-479,34
	Vid. met. gyv. skaičius, mln.	3,394	4,209	43,758	60,393	82,437	492,97	-489,58
2007	BVP vienam gyventojui	59,5	150,2	105,4	118,4	115	100	-40,5
	Nedarbo lygis, proc.	4,3	4,6	8,3	5,3	8,4	7,1	-2,7
	Minimalus darbo užmokes- tis, eur. per mėn.	173,8	1403	665,7	1361,4	***	686,02	-512,22
	Vid. met. gyv. skaičius, mln.	3,375	4,312	44,474	60,816	82,315	495,09	-491,72
2008	BVP vienam gyventojui	61,2	139,4	103,9	116,9	116	100	-38,8
	Nedarbo lygis, proc.	5,8	6	11,3	5,6	7,3	7	-1,2
	Minimalus darbo užmokes- tis, eur. per mėn.	231,7	1462	700	1222,5	***	676,9	-445,2
	Vid. met. gyv. skaičius, mln.	3,366	4,401**	45,283	61,193**	82,218	497,65**	-494,28

* Išreikštas perkamosios galios standartais, lyginant su ES (ES-27), kuris yra lygus 100.

** Išankstiniai duomenys.

*** Vokietijoje nėra valstybės nustatyto minimalaus darbo užmokesčio.

¹ Nėra pateikiamų duomenų, imamas Airijos, Ispanijos ir Jungtinės Karalystės vidurkis.

BVP, tenkančio vienam gyventojui, dalis. Nors ši dalis per 2003–2008 m. vis didėjo, tačiau 2008 m. ji sudarė tik 61,2 bendrame ES (27) skaičiuje, tuo tarpu kitų analizuojamų šalių rodiklis visą analizuojamą laikotarpį viršijo ES (27) rodiklį. Toks atotrūkis rodo, kad Lietuvoje šalies išsivystymo lygis netgi ekonomikos augimo laikotarpiu nepasiekia ES (27) rodiklio.

Nedarbo lygis. Analizuojant nedarbo lygį 2003–2008 m., pastebėta, kad jis per 2003–2007 m. ypač sumažėjo (8,2 proc. punkto). Todėl galima teigti, kad nedarbo sumažėjimą iš dalies lėmė emigracijos srauto padidėjimas ir ekonomikos augimas, kuris buvo fiksuojamas analizuojamu laikotarpiu (BVP 1 gyv. didėjo). Lyginant nedarbo lygį Lietuvoje su ES (27) šalių vidurkiu matyti, kad 2003–2004 m. šis rodiklis buvo didesnis už ES (27), o 2005–2008 m. – mažesnis, nors emigracijos srautas nesumažėjo. Didžiausias skirtumas, lyginant su ES (27) vidurkiu, buvo 2003 m. (+3,5 proc. punkto.).

Minimalus darbo užmokestis. 5 lent. pateikti duomenys rodo, kad minimalus darbo užmokestis 2003–2008 m. Lietuvoje nuolat didėjo ir per analizuojamą laikotarpį pakito 107,1 euru. Tačiau lyginant situaciją su ES (27) šalių ir emigracijos tikslo šalių vidutiniu minimaliu darbo užmokesčiu, matyti, kad Lietuvoje situacija buvo prasta, kadangi šis rodiklis daug mažesnis. Daugiausia minimalus darbo užmokestis

Lietuvoje ir ES (27) šalyse skyrėsi 2007 m. (t. y. 512 ir 22 euro).

Vidutinis metinis gyventojų skaičius. 5 lent. pateikti duomenys rodo, kad Lietuvoje, lyginant ją su lietuvių emigracijos tikslo šalimis, gyventojų skaičius buvo ganėtinai labai mažas. Daugiausia gyventojų analizuojamu laikotarpiu buvo Vokietijoje (2003 m. – 82,54 mln. gyventojų). Lietuvoje 2003–2008 m. gyventojų skaičius kito netolygiai, tačiau išliko panašus – 3,4 gyventojų, o emigracijos tikslo šalyse gyventojų skaičius nuolat didėjo.

Apibendrinant pateiktą situaciją ir išanalizuotus pagrindinius mūsų šalies, lietuvių emigracijos tikslo ir ES (27) šalių vidurkio makroekonominis rodiklius, galima teigti, kad pagrindinis motyvas ir reikšmingiausias intensyvios emigracijos iš Lietuvos veiksnys yra blogesnės nei išsivysčiusiose Vakarų šalyse socialinės ekonominės sąlygos. Tai rodo 5 lent. pateikti duomenys – vidutinis darbo užmokestis ir susidariusi ekonominė situacija, kurią atspindi BVP vienam gyventojui pokytis.

Išvados

1. Atlikus mokslinės literatūros analizę, išskirtos tokios ekonominės tarptautinės emigracijos priežastys: nevienodi šalių ekonominio išsivystymo lygiai, šalių gyvenimo lygio ir darbo užmokesčio

- skirtumai, užimtumo ir nedarbo lygiai šalyse.
2. Atskleista emigracijos situacijos analizė parodė, kad emigracija – tai dinamiškas, vis didesni mastą įgaunantis procesas. Matyti, kad iki 2007 m. nedeklaruotos emigracijos skaičius viršijo deklaruotą emigraciją. Tokią situaciją sąlygojo laisvas asmenų judėjimas ES. Tačiau 2001–2008 m. emigrantų, deklaravusių išvykimą iš Lietuvos, skaičius vis didėjo. 2008 m. ypač padidėjo deklaruotos emigracijos skaičius, nors bendras emigrantų skaičius dėl gerokai sumažėjusio nedeklaruotos emigracijos skaičiaus mažėjo. Tokius pokyčius sąlygojo ekonomikos nuosmukis, kuris pastebimas ne tik Lietuvoje, bet ir emigracijos tikslo šalyse.
 3. Tiriant tarptautinę emigraciją iš Lietuvos pagal požymius, nustatyta, kad:
 - 2003–2008 m. apie 50 proc. emigrantų išvyko į ES valstybes: Jungtinę Karalystę, Airiją, Vokietiją, Ispaniją. Situaciją sąlygoja migracijos tinklo ir šeimų susijungimo strategijos, t. y. emigruojama į šalis, kuriose įsikūrę šeimos nariai arba pažįstami, galintys suteikti informacijos apie įsidarbinimo, pragyvenimo galimybes.
 - Dešimtmečio pradžioje 51,4 proc. emigrantų buvo vyrai, tačiau nuo 2003 m. emigravusių vyrų dalis mažėjo. Pokyčiai rodo prasidedantį emigrantų šeimų susijungimo procesą.
 - Daugiausia emigrantų sudarė 20–34 m. darbingo amžiaus gyventojai.
 4. Nustatyta, kad 2001–2008 m. dažniausia emigracijos priežastis buvo siekis dirbti kitoje valstybėje, todėl buvo išskirti makroekonominiai rodikliai – ekonominės priežastys, lemiantys nuolat didėjančią tarptautinę emigraciją iš Lietuvos:
 - BVP, tenkančio vienam gyventojui, dalis 2003–2008 m. vis didėjo, tačiau 2008 m. sudarė tik 61,2 bendrame ES (27) skaičiuje. Atotrūkis rodo, kad Lietuvoje šalies išsivystymo lygis netgi ekonomikos augimo laikotarpiu nepasiekė ES (27) rodiklio.
 - Nedarbo lygis per 2003–2007 m. sumažėjo (8,2 proc. punkto). Tą lėmė emigracijos srauto padidėjimas ir ekonomikos augimas, kuris buvo fiksuojamas analizuojamu laikotarpiu (BVP 1 gyv. didėjo). 2003–2004 m. nedarbo lygis buvo didesnis už ES (27), o 2005–2008 m. – mažesnis, tačiau tai nesumažino emigracijos srauto.
 - Minimalus darbo užmokestis 2003–2008 m. Lietuvoje didėjo. Lyginant situaciją su ES (27) šalių ir emigracijos tikslo šalių vidutiniu minimaliu darbo užmokesčiu, matyti, kad Lietuvoje situacija buvo prasta. Daugiausiai minimalus darbo užmokestis Lietuvoje ir ES (27) šalyse skyrėsi 2007 m. (t. y. 512 ir 22 euro).
 - Vidutinis metinis gyventojų skaičius Lietuvoje, lyginant ją su emigracijos tikslo šalimis, buvo labai mažas. Daugiausia gyventojų analizuojamu laikotarpiu buvo Vokietijoje (2003 m. – 82,54 mln. gyventojų). Mūsų šalyje 2003–2008 m. gyventojų skaičius išliko panašus – 3,4 gyventojų, o emigracijos tikslo šalyse gyventojų skaičius tendencingai didėjo.
 5. Apibendrinant tarptautinės emigracijos ekonomines ir finansines priežastis mūsų šalyje, galima pastebėti, kad reikšmingiausias intensyvios emigracijos iš Lietuvos veiksnys yra blogesnės nei išsivysčiusiose Vakarų šalyse socialinės ekonominės sąlygos, o svarbiausia priežastis – žemas darbo užmokesčio lygis.

Literatūra

1. Adomėnas, M. (2006). Emigracija iš Lietuvos: padėtis, problemos, galimi sprendimo būdai. *Pranešimas konferencijoje „Emigracija iš Lietuvos: padėtis, problemos, galimi sprendimo būdai“* [interaktyvus] [žiūrėta 2009-09-04]. Prieiga internete: <<http://www3.lrs.lt/docs2/WXBUZDAW.DOC>>.
2. Borjas, G. (1990). *Friends or strangers: The impact of immigrants on The US Economy*. Basic Books, New York.
3. Butkus, M., Matuzevičiūtė, K. (2009). Emigracijos ir reemigracijos situacija Lietuvoje. *Vadyba*, 14 (1), 27–33.
4. Čiarnienė, R., Kumpikaitė, V., Taraškevičius, A. (2009). Makroekonominių veiksnių poveikis žmonių migracijos procesams: teoriniai ir praktiniai aspektai. *Ekonomika ir vadyba*, 14, 553–559.
5. Dapkus, M., Matuzevičiūtė, K. (2008). Lūkesčių įtaka emigracijai: Lietuvos atvejis. *Ekonomika ir vadyba 2008. Tarptautinės mokslinės konferencijos pranešimų medžiaga*, 343–349.
6. Gruževskis, B. (2004). Labour migration in Lithuania. New Patterns of Labour Migration in CEE. CEPNO Volume Cluj – Napoca (Romania). *Open Society Foundation*, 70–78.
7. Gruževskis, B. (2006). Lietuvos darbo migracijos iššūkiai. *Valstybės žinios*, 49–52.
8. Harris, J. R., Todaro, M. P. (1970). Migration unemployment and development: a two sector analysis. *American Economic Review*, 60 (1), 126–142.
9. Kazlauskienė, A. (2006). *Protų nutekėjimo priežastys ir tendencijos: Lietuvos atvejis* (Daktaro disertacijos santrauka). Kaunas.
10. Kritz, M., Lim, L.L., Zlotnik, H. (1992). *International migration systems: a global approach*. Clarendon Press, Oxford.
11. Lewis A. W. (1954). Economic Development with Unlimited Supplies of Labor. *The Manchester School*, 22, 139–91.

12. Lietuvos laisvosios rinkos institutas (2006). *Migracija: pagrindinės priežastys ir gairės pokyčiams* [interaktyvus] [žiūrėta 2009-09-03]. Prieiga per internetą: <http://www.lrinka.lt/index.php/analitiniai_darbai/tyrimas_migracija_pagrindines_priezastys_ir_gaires_pokyciams/3324>.
13. Mabogunje, A. L. (1970). Systems Approach to a Theory of Rural – Urban. *Migration. Geographical Analysis*, 2 (1), 1–18.
14. Martinaitis, Ž., Žvalionytė, D. (2007). Emigracija iš Lietuvos: ką žinome, ko nežinome ir ką turėtume žinoti? *Politologija*, 3, 112–134.
15. Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., Taylor, J. E. (1993). Theories of International Migration: A Review and Appraisal. *Population and Development Review*, 19 (3), 431–466.
16. Piore, M. J. (1979). *Birds of passage: migrant labour in industrial societies*. Cambridge University Press, Cambridge.
17. Ravenstein, E. G. (1885). The laws of migration. *Journal of the Royal Statistical Society*, 48 (2), 167–227.
18. Ravenstein, E. G. (1889). The laws of migration. *Journal of the Royal Statistical Society*, 52 (2), 214–301.
19. Sassen, S. (1988). *The Mobility of Labor and Capital: a Study in International Investment and Labor flow*. Cambridge University Press, Cambridge.
20. Sipavičienė, A. (2006). *Tarptautinė gyventojų migracija Lietuvoje: modelio kaita ir situacijos analizė* [interaktyvus] [žiūrėta: 2009-09-13]. Prieiga per internetą: <<http://tmo.stotis.lt/repository/knyga.pdf>>.
21. Sjaastad, L. A. (1962). The costs and returns of human migration. *Journal of Political economy*, 70 (5), 80–93.
22. Stark, O. (1991). *The migration of labor*. Basil Blackwell, Cambridge, MA.
23. Stulgienė, A., Daunorienė, A. (2009). Migracijos poveikis darbo jėgos rinkos pusiausvyrai. *Ekonomika ir vadyba*, 14, 984–992.
24. Urbonavičienė, I., Tvaronavičienė, M. (2008). Polinkis emigruoti: priežasčių paieškos. *Verslas: teorija ir praktika*, 9 (4), 253–260.
25. Wallerstein, I. (1974). *The Modern World-System I. Capitalist Agriculture and the origins of European World-Economy in the Sixteenth Century*. Academic Press, New York.

J. Karalevičienė, K. Matuzevičiūtė

The Analysis of Economic Reasons of International Emigration: the Case of Lithuania

Summary

Through Lithuania's integration into the global economy, there is an opportunity to promote positive economic, financial, cultural, intellectual development leading to the country's economic growth. On the other hand, the integration also encourages negative effects, including: increasing emigration, loss of investments that have been made in preparation of professionals, changes in local labour force, negative changes in the demographic structure, decreasing state revenues and increasing tax burden on the remaining population, and ultimately the country's loss of competitiveness because of the loss of skilled labour. The emigration issue is relevant in Lithuania, because of the large scale emigration that is a threat to social and economic stability. According to a variety of assessments, about 300 thousand inhabitants emigrated from Lithuania during the years of independence. This scale of Lithuanians' emigration has to be considered to be one of the most serious threats to the country's demographic development, economic growth and the preservation of cultural identity.

Labour force emigration is influenced by many different types of factors. They can be grouped according to different criteria, depending on the research aim. Overall, among the causes of emigration, economic, political, ideological, racial, ethnic and other are often identified. Much attention is paid to the research into the emigration causes, because after finding the reasons that encourage people to migrate, concrete measures can be taken to regulate this process. A. Stulgienė, A. Daunorienė (2009), R. Čiarnienė, V. Kumpikaitė, A. Taraškevičius (2009), M. Butkus, K. Matuzevičiūtė (2009), M. Dapkus, K. Matuzevičiūtė (2008), I. Urbonavičienė, M. Tvaronavičienė (2008), Ž. Martinaitis,

D. Žvalionytė (2007), Lietuvos laisvosios rinkos institutas (2006), M. Adomėnas (2006), A. Sipavičienė (2006), A. Kazlauskienė (2006), B. Gruževskis (2004, 2006) examined the causes of emigration in Lithuania.

The aim of the research is by using theoretical analysis of the emigration reasons to evaluate the scale of international emigration from Lithuania and reveal the economic reasons.

The objectives of the study are:

- to analyze the scientific literature on topics of international emigration reasons;
- to evaluate the scale of international emigration from Lithuania;
- to identify the economic reasons of international emigration from Lithuania.

To evaluate the impact of migration on the economy, it is necessary to identify the causes and factors leading to intensification of this process. Foreign and Lithuanian researchers pay a lot of attention to analyse the causes of migration. It is accepted to divide migration theories, which focus on different approaches to the emigration process, into 6 major groups:

- 1) the neoclassical migration theory;
- 2) the new economic theory of migration;
- 3) dual labour market theory;
- 4) world system theory;
- 5) migration networks theory;
- 6) migration systems theory.

In conclusion, according to the analysis of the scientific literature, the most important economic factors of the international emigration can be distinguished:

- different levels of economic development;
- differences in living standards;
- wage differences;
- employment and unemployment rates in countries.

It is very difficult to identify separately the influences of the factors on emigration, because they are inter-related and interact with each other. It was found that the potential for economically motivated emigration arises when the economic development of countries is in different levels, especially when there are differences between the net income levels, particularly among the wage levels in origin and destination countries. Lithuanian case analysis is performed on the basis of the identified economic causes of international emigration.

The analysis of the causes of international emigration is carried out employing the methods of statistical analysis, using the data provided by Lithuanian Department of Statistics and Eurostat. Emigration situation analysis showed that emigration is a dynamic process acquiring growing scale, which results in various changes in the country. Emigration process of no return influences the reduction of the population, also causes the “brain drain” resulting in the loss of the economic, innovative, scientific and other potential of the country. It appears that till 2007, unreported emigration exceeded the declared emigration; this situation appears because of the free movement of persons within the EU. However, the number of emigrants who have declared departure from Lithuania was growing during the period of 2001–2008. In 2008 the number of declared emigration increased, although due to a significant decrease of unreported emigration. These changes were influenced by the economic downturn seen not only in Lithuania, but also in the emigration destination countries.

A study of international emigration from Lithuania in accordance to the characteristics revealed that:

- in the period of 2003–2008 about 50 percent of emigrants left for EU member states: the United Kingdom, Ireland, Germany, Spain. Situation is determined by the migration network and family reunification strategy, emigration flows go to the countries where family members or friends who can provide information about employment, living opportunities, are settled. Since 2004 changes in the structure of the destination countries (Lithuanians mainly emigrate to the United Kingdom and Ireland) was determined by Lithuania’s accession to the EU and the decision not to apply transitional restrictions on the employment of citizens of Lithuania;
- At the beginning of the emigration process 51.4 percent of emigrants were men, since 2003 the number of emigrant men is decreasing. These changes show starting process of family reunification, which

indirectly demonstrates the conversion of temporary emigration to long-term emigration;

- the majority of emigrants were from 20 to 34 years of age, they belong to working-age population. Lithuania loses working-age population first;
- analysis shows that in Lithuania there is a process of brain drain, since many (an average of more than 35 percent) people who emigrated during the period of 2003–2007 were highly skilled and qualified personnel.

The most significant factor determining intensive emigration from Lithuania is worse socio-economic conditions than in developed Western countries, but the main reason is the lower wage level. It was found that during 2001–2008 the most common cause of emigration was work in destination country, therefore macroeconomic indicators – economic causes – were emphasized to determine the constantly growing international emigration from Lithuania:

- GDP per capita in years 2003–2008 has been increasing, but in 2008 it comprised only 61.2% of EU-27 average. The gap shows that the level of development in Lithuania even during the period of economic growth did not reach the EU 27 level.
- The unemployment rate during 2003–2007 decreased (by 8.2 per cent). That was determined by the increasing emigration and economic growth that was recorded during the period under analysis (GDP per capita increased). During 2003–2004 the unemployment rate was higher than in the EU-27, and in 2005–2008 it was lower, but it did not reduce the flow of emigration.
- Minimum wages in 2003–2008 in Lithuania increased. In comparison to the situation in the EU-27 countries and destination countries of emigration, the average minimum wage shows that in Lithuania the situation was worse. The biggest gap in minimum wage between Lithuania and EU-27 was in 2007 (512.22 euro).
- The average annual population in Lithuania, compared with the destination countries of emigration, was very small. The largest number of the population during the analysis period was in Germany (2003 – 82.54 million). During the period of 2003–2008 population remained similar – 3.4 million in Lithuania, and in destination countries of emigration, the population tended to increase.

In conclusion, it can be said that the main reason for the intensive emigration from Lithuania is poorer socio-economic conditions than in developed Western countries: the average wage and the prevailing economic situation, which is reflected by the change in GDP per capita.

Keywords: international emigration, economic reasons for emigration, emigration from Lithuania.